

UDK: 373.3 (575.1)

XALQARO BAHOLASH DASTURLARIDAN FOYDALANISH IJTIMOIIY ZARURAT SIFATIDA

M.Asqarova

NamDPI dotsenti, pedagogika fanlari doktori (DSc)
+998939424255

Annotatsiya: Maqola "Xalqaro baholash dasturlaridan foydalanish ijtimoiy zarurat sifatida" xalqaro baholash tizimlarining rivojlanishi va ularning ijtimoiy ahamiyatini yoritadi. Ushbu maqolada xalqaro baholashning ta'lim tizimidagi o'рни va uning ijtimoiy rivojlanishga qanday hissa qo'shishi haqida muhokama qilinadi. Baholash tizimlari nafaqat ta'lim sifatini o'lchash, balki ijtimoiy tenglikni ta'minlash, resurslarni samarali taqsimlash va mamlakatlararo taqqoslash imkoniyatini yaratadi. Xalqaro baholash dasturlari, masalan, PISA (Programme for International Student Assessment), o'quvchilarning bilim darajasini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, davlatlar uchun ta'lim siyosatini yaxshilashda, ta'lim sohasidagi kamchiliklarni aniqlashda yordam beradi.

Kalit so'z: Xalqaro baholash, ta'lim tizimi, PISA, ijtimoiy zarurat, ta'lim sifatini baholash, global rivojlanish, taqqoslash, ta'limda barqarorlik, baholash dasturlari.

МЕЖДУНАРОДНОЙ ОЦЕНКИ ПРОГРАММЫ КАК СОЦИАЛЬНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ

Аннотация: Статья «Использование международных оценочных программ как социальная необходимость» освещает развитие международных оценочных систем и их социальную значимость. В статье обсуждается роль международной оценки в образовательной системе и то, как она влияет на социальное развитие. Оценочные системы не только измеряют качество образования, но также создают возможности для обеспечения социальной справедливости, эффективного распределения ресурсов и международного сопоставления. Международные оценочные программы, такие как PISA (Программа международной оценки учащихся), играют важную роль в оценке уровня знаний учащихся и помогают государствам улучшать образовательную политику и выявлять недостатки в сфере образования.

Ключевые слова: Международная оценка, образовательная система, PISA, социальная необходимость, оценка качества образования, глобальное развитие, сопоставление, стабильность в образовании, оценочные программы.

USING THE INTERNATIONAL EVALUATION PROGRAM AS A SOCIAL NECESSITY

Annotation: *The article “Using International Assessment Programs as a Social Necessity” highlights the development of international assessment systems and their social significance. It discusses the role of international assessments in the education system and how they contribute to social development. Assessment systems not only measure the quality of education but also provide opportunities for ensuring social equity, effective resource distribution, and international comparison. International assessment programs, such as PISA (Programme for International Student Assessment), play a crucial role in evaluating students' knowledge levels and help countries improve educational policies and identify shortcomings in the education sector.*

Keywords: *International assessment, education system, PISA, social necessity, quality of education assessment, global development, comparison, educational stability, assessment programs.*

KIRISH

Soʻnggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy oʻsish koʻrsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassislariga boʻlgan talabni yanada oshirmoqda. Bu oʻz-oʻzidan oʻquvchilarning taʼlim-tarbiyasiga har tomonlama eʼtiborni kuchaytiradi. Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yoʻlida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari boʻlgan yoshlarni ijodiy gʻoyalari va yaratuvchanligini har tomonlama qoʻllab-quvvatlash, ularning bilim, koʻnikma va malakalarini shakllantirish borasida ulkan islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, milliy monitoring tizimini ilgʻor xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida takomillashtirish, shu yoʻlda xalqaro tajribalarni oʻrganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yoʻnalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish borasidagi amalga oshirilayotgan ishlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu maqsad yoʻlida Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq taʼlimi tizimida taʼlim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” 2018-yil 8-dekabrda 997-sonli qaroriga asosan, Oʻzbekiston

Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida "Xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish" Milliy markazi tashkil etildi. Ta'lim siyosatini ishlab chiqish jarayonida xalqaro standartlashtirilgan baholash darajalari milliy va xalqaro miqyosda tobora ko'proq qo'llanilmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili;

Xalqaro miqyosda muntazam baholash orqali ta'lim tizimi milliy monitoringi tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlarni yanada kengroq kontekstda yaratish maqsadida o'zaro kelishuvga asosan ushbu g'oya taklif etilgan. 1990-yillarga qadar Evropa davlatlarining aksariyatlari ta'lim oluvchilarning egallagan bilim va ko'nikmalarini monitoring qilishda milliy testlardan foydalanganlar. 1990-yillarda o'nta mamlakat standartlashtirilgan baholashni joriy qildilar va 2000-yillarning boshidan beri yana mamlakat shu usulni qo'lladilar. 2009-yillarda faqat beshta Yevropa davlatlari ta'lim tizimida o'quvchilarning milliy baholari yo'q edi. Ta'lim siyosati sohasidagi ushbu xalqaro standartlashtirilgan baholarning ta'siri, yaratilish nuqtayi nazaridan katta ahamiyatga ega yangi bilim, o'zgarishlar baholash siyosati va milliy ta'lim siyosatiga tashqi ta'sir yanada kengroq bo'ladi.

A.Monsning ta'kidlashicha, keng ko'lamli xalqaro baholashlar natijasida hosil bo'lgan ma'lumotlar o'qish shartlaridan tortib, ma'lumot qabul qilish siyosatiga qadar ta'lim tizimlarini inventarizatsiya qilish va taqqoslashni misli ko'rilmagan miqyosda amalga oshirdi. Xalqaro standartlashtirilgan baholash ma'lumotlari ta'lim tizimidagi yoki uning ichidagi sabab omillarini tatbiq qilishda foydali bo'lishi mumkin.

Bundan ko'rinadiki, ta'lim samaradorligi ko'rsatkichlarini qiyosiy statistik tahlil qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan tipologiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi va shu bilan turli xil siyosiy tanlov natijalari aniqlandi (1-jadvalga qarang).

Xalqaro baholash dasturlarining nomlanishi va mazmuni

T/r	Xalqaro dasturlar nomi	Mazmuni
1.	PIRLS – (Progress in International Reading and Literacy Study)	boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qib tushunish darajasini

		baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi.
2.	PISA – (The Programme for International Student Assessment)	15 yoshli o'quvchilarning savodxonligini (o'qish, matematika, tabiiy fanlar) amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi test.
3.	TIMSS-(Trends in International Mathematics and Science Study)	15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash dasturi.
4.	EGRA va EGMA	boshlang'ich sinflarda o'qish hamda matematika bo'yicha ko'nikmalariga baho beradi.
5.	STEAM	ta'lim dasturlari bo'yicha kengaytirishga qaratilgan asosiy kompetensiya, bilish (kognitiv) faoliyati usullarini egallash, ijodiy fikrlashni rivojlantirish va o'quv faoliyatidagi mustaqillik.

PIRLS – boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnni o'qib tushunish darajasini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturidir. Mazkur xalqaro dastur ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga oid ma'lumotlarni taqdim etadigan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qib tushunish ko'nikmalarini qay darajada rivojlanganligi haqidagi axborotlarni xalqaro miqyosda taqqoslashga imkon beruvchi, o'qish va o'qitish sifatini yaxshilash maqsadida tashkil etilgandir. 2016-yildan boshlab qo'shimcha tanlov asosida PIRLS tizimi joriy qilingan bo'lib, u o'quvchilarning o'qish savodxonligini baholashga mo'ljallangan. Shuningdek, PIRLS dasturi o'quvchilar tomonidan maktabda va maktabdan tashqari ta'lim olishning katta qismini tashkil etgan, ya'ni badiiy tajriba orttirish, axborot olish va undan foydalanish ko'nikmalarini baholash kabi ikkita keng qamrovli maqsadlarni ifodalaydi.

2021-yilda o'tkaziladigan tadqiqotda o'quvchilarga birinchi marta raqamli formatdagi topshiriqlarni taqdim etish rejalashtirilganligini buning yaqqol dalilidir. Raqamli formatga o'tish bilan birga, internet muhitida boshqariladigan PIRLS onlayn o'qishni kompyuterda baholash kabi o'zgarishlar ko'zda tutilgan. Davlatlar PIRLS xalqaro dasturidan quyidagi maqsadlarda foydalanadilar: global miqyosida ta'lim tizimi darajasidagi yutuqlarning tendentsiyalarini kuzatib borish, yangi yoki qayta ko'rib chiqilgan ta'lim siyosatining ta'sirini kuzatib borish, ta'limning zaif nuqtalarini belgilash va o'quv islohotini amalga oshirish, PIRLS ma'lumotlarini tadqiq va tahlil qilish orqali o'qitish va o'qishni takomillashtiriladi.

PISA – turli davlatlarda 15 yoshli o'quvchilarning savodxonligini (o'qish, matematika, tabiiy fanlar) va bilimlarini amaliyotda qo'llash qobiliyatini baholovchi test bo'lib, 2000-yilda testlarda 32 ta, 2003-yil 43, 2006-yilda 57 davlat qatnashgan bo'lsa, 2015-yilda ularning soni 72, 2018-yilda esa 78 taga yetgan. Test sinovlariga har bir mamlakatdan 4 ming 500 dan 10 ming nafargacha o'quvchi jalb etiladi.

PISA dasturida o'quvchilarning matematik savodxonligi 54 ta topshiriq (84 ta savol), o'qish savodxonligi 8 ta topshiriq (28 ta savol), tabiiy fanlardan 13 ta topshiriq (35 ta savol), shu yo'nalishlar bo'yicha o'quvchilarning kompetentligi, muammolarni yecha olish ko'nikmalari 10 ta topshiriq (19 ta savol) yordamida aniqlanadi. Savollarning 50 foizi javobi tanlanadigan (test) bo'lsa, 12 foiz savollarning javoblari o'quvchi tomonidan aniq so'z yoki raqamlar vositasida ifodalanishi, savollarning qolgan qismiga o'quvchi erkin javob yozishi kerak. Ba'zi topshiriqlar aynan bir hayotiy vaziyatga doir, turli murakkablikka ega bir necha savoldan iborat bo'ladi. Testlar bir necha variantda tuziladi. Bunda bir guruhdagi topshiriqlar bir necha variantga kiritilishi mumkin.

PISA standartlariga muvofiq, tadqiqot davriga mos ravishda 15 yosh-u 3 oylikdan, 16 yosh-u 2 oylikka to'lgan hamda yettinchi va undan yuqori sinfda o'qiyotgan o'quvchilar mazkur tadqiqot yoshidagi o'quvchilar hisoblanadi. Tajriba-sinov (Field trial) jarayoni 42 kalendar kuni hamda asosiy tadqiqotlar (Main survey) 56 kalendar kuni davomida amalga oshiriladi.

Dissertatsiya yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar jarayonida shu tushuncha aniq bo'ldiki, PISA baholash dasturi asosida ona tili va o'qish savodxonligini

baholash vositalari an'anaviy monitoring vositalaridan keskin farqlanadi. Bu borada Rossiya natijalari ham 2018-yilda bir oz yomonlashganligi ilmiy jurnallarda ta'kidlab o'tildi. Shuningdek, o'quvchilarning test sinovlarini baholash uchun yangi baholash formati (kompyuter platformasi) joriy qilinibgina qolmay, balki o'quvchilarga butunlay boshqa matnlar: ko'p o'lchovli matnlar, ziddiyatlarni aniqlash, nuqtayi nazarni yoki manbalar sifatini aniqlash kerak bo'lgan matnlar taklif etildi. Lekin matematika va tabiiy fanlardan Qozog'iston, Ozarbayjon va Gruziya kabi mamlakatlar ham dastlabki bosqichlarda yaxshi natija ko'rsatganlar.

TIMSS dasturi "Bilim yutuqlarini baholash" Xalqaro uyushmasi (IEA) tomonidan tashkil etilgan bo'lib, ushbu tadqiqot 4 yilda bir marta o'tkaziladi. Shu kunga qadar 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 va 2015-yillarda, 6 marta o'tkazilgan. 1995-yildan 3 marotaba (oxirgisi 2015-yilda) maktab bitiruvchilarining (Rossiyada 11-sinf, AQSHda 12-sinf) yutuqlarini aniqlashni o'z ichiga olgan holda kengaytirilgan tadqiqot ishlari (Advanced TIMSS) olib borilgan.

TIMSSda har 4 yil davomida 4- va 8-sinf o'quvchilarining nafaqat fanlarga bilim, balki ko'nikmalari hamda ta'lim yutuqlariga baho berib boriladi, ushbu fanlarga munosabati, qiziqishi va ta'limga bo'lgan motivatsiyasini solishtirish imkoni yuzaga keltiradi. Tadqiqot o'tkazuvchi davlatlarda matematika va tabiiy fanlarning maktablardagi o'qitilish holati, mazkur ta'lim yo'nalishlarining mazmun-mohiyati, o'quv jarayoni hamda ta'lim muassasasi, o'qituvchilar, o'quvchilar, ularning oilalari bilan bog'liq omillar qo'shimcha ravishda o'rganiladi. Xalqaro test sinovlariga qo'shimcha sifatida tadqiqotda ishtirok etuvchi maktab ma'muriyati, o'quvchilar va o'qituvchilar so'rovnomadan o'tkaziladi.

STEAM - ta'limda o'quvchilarning ilmiy usullarni amalda qanday qo'llashni tushunishga kirishadigan aralash muhitni nazarda tutadi. Ushbu dastur bo'yicha o'quvchilar, matematika va fizika bilan bir qatorda, o'z ishlab chiqaradigan robotlarini asosiy qismlarini o'rganadilar hamda darslarda maxsus texnologik uskunalari ishlatiladilar. STEAM yondashuvi o'quvchilarni tajribalar o'tkazishga, modellar tuzishga, mustaqil ravishda musiqa va filmlar yaratishga, o'z g'oyalarini haqiqatga aylantirishga va yakuniy mahsulotni yaratishga undaydi. Ushbu ta'lim yondashuvi o'quvchilarga nazariya va amaliy ko'nikmalarni samarali tarzda

birlashtirishga imkon beradi va universitetga kirish va keyingi o'qishni osonlashtiradi.

Tadqiqot methodologysi;

Oliy ta'limda kadrlar tayyorlashga barvaqt e'tibor qaratish, xalqaro talablarga mos ravishda ta'lim kontentlari, o'quv dasturlari, darslik-qo'llanmalarni yaratish, mavjud didaktik ta'minotni tubdan takomillashtirish o'qituvchilarning, eng birinchi navbatda, malakasini oshirish, ularga fanlar bo'yicha metodik yordam ko'rsatish masalalari bugungi kunning eng dolzarb masalalariga aylanmoqda.

EGRA va EGMA - umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilarini savodxonlik va hisoblash ko'nikmalarini baholashga mo'ljallangan ilmiy asoslangan modellarga tayanadi. Bugungi kunga qadar EGRA va EGMA baholash tadqiqotini 40 dan ortiq mamlakatda o'tkazib, to'plangan ma'lumotlar ushbu mamlakatlarga o'z o'quvchilarining o'qish va matematika bo'yicha asosiy ko'nikmalarini yaxshilashga yordam bergan. O'zbekiston bo'ylab 3- va 5-sinf o'quvchilarining o'qish va matematik ko'nikmalarini baholashga yordam beradi. Baholash ushbu fanlar bo'yicha o'quv dasturlarini takomillashtirish va shu fanlarni o'qitishga to'g'ri investitsiya kiritish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, PISA va PIRLS xalqaro tadqiqotlarida muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun o'qituvchilar va ular ishlaydigan, foydalanadigan materiallarni tayyorlashga jiddiy e'tibor qaratiladi, buning uchun esa yangi o'quv materiallarini yaratish lozimdir.

Xalqaro tadqiqotlardagi natijalarni yaxshilash uchun o'qituvchilarni maqsadli tayyorlash va ta'lim jarayonida o'qitish metodikasining ustuvor tamoyillarini o'zgartirish zarur, bu uchun o'qituvchilarni tayyorlash, rivojlantiruvchi ta'limning faol tizimini tatbiq etishish va o'qituvchilarni ta'lim jarayonida yanada muvaffaqiyatli foydalana oladigan materiallar bilan ta'minlash kerak. PISAda ishtirok etish O'zbekistonga ko'plab imkoniyatlarni yaratadi. 2023-yilning oxirida PISA natijalarining e'lon qilinishi ko'plab davlatlarga xalqaro standartlar nuqtayi nazaridan tashqi baho berilishini ta'minladi. Masalan, Rossiya 2000-yildan beri xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etib kelmoqda va PISA bo'yicha bizning natijalar o'rtacha xalqaro darajadan past edi. Faqat 18 yil davomida ta'limga katta sarmoya

kiritish orqali PISA tadqiqotidagi natijalar Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining o'rtacha ko'rsatkichlariga yaqinlashdi. Bu ko'proq fan natijalariga, ya'ni yosh avlodga yaxshi, chuqur va uzoq muddatli bilimlarni berishga e'tibor qaratganligi bilan izohlandi. O'quvchilar tomonidan turli hayotiy vaziyatlarda egallangan bilimlarni ishlatilishini baholash orqali ijodkorlikni rivojlantirishga erishildi.

Baholash natijalariga ko'ra yangi o'quv dasturlari, o'qitish uslubi va yondashuvlar O'zbekiston yoshlarining yaxshi natija ko'rsatishi uchun moslashtiriladi. Bu loyihalar o'quvchi-yoshlarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, egallagan bilimlarini hayotda qo'llay olish, layoqatiga turli xil topshiriqlar orqali baho berish va keyinchalik bu ko'nikmalar rivojlanishiga turtki berishga xizmat qiladi.

Dunyoda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv yutuqlarini xalqaro baholash tizimlaridan biri matnni o'qish va tushunish sifatini xalqaro tadqiqoti PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) hisoblanadi. Mazkur tadqiqot dunyoning turli davlatlaridagi boshlang'ich sinf o'quvchilarining turli matnlarni o'qish va tushunish darajasini baholash va taqqoslash hamda milliy tizimlarning o'ziga xos xususiyatlaridagi tafovut va farqlarni aniqlash imkonini bergan. Mazkur tadqiqotda boshlang'ich ta'lim 4-sinf o'quvchilarining o'qish va matnni tushunish darajalari baholanadi. Tadqiqotda ishtirok etadigan maktablar ikkita parallel sinfi bo'lgan umumiy maktablar orasidan maxsus metodologiya asosida kompyuter yordamida tasodifiy tanlanadi.

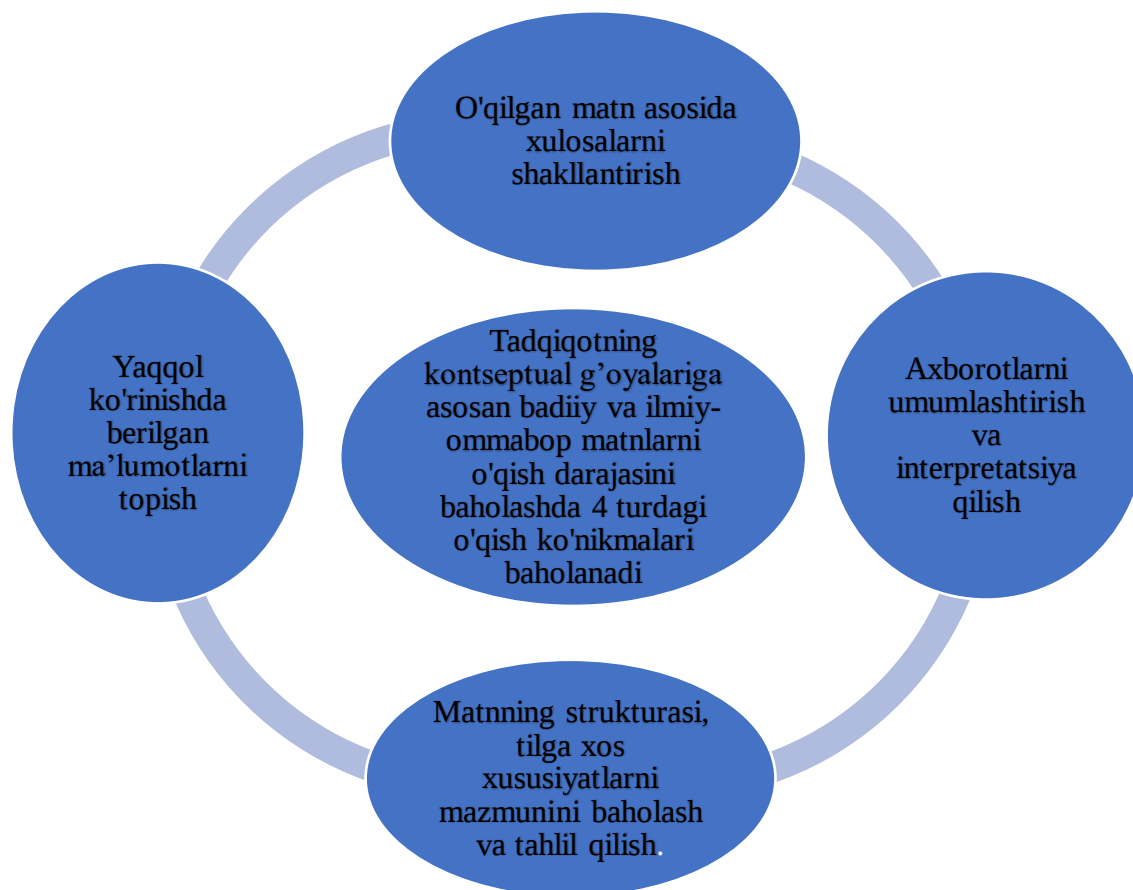
PISA va PIRLS kabi xalqaro tadqiqotlarga qo'yilgan eng muhim talablardan biri qiyosiy tahlil qilish imkonini beradigan topshiriqlardan foydalanish hisoblanadi, shu sababli topshiriqlarni shakllantirish jarayonida o'tgan yillarda foydalanilgan nazorat materiallari blokidan foydalanilgan. Shuningdek, asosiy e'tibor tadqiqot jarayonini standartlashtirishga qaratiladi. Bu jarayoni xalqaro koordinatsiya markazi nazoratida amalga oshirilib, tadqiqotning har bir bosqichi maktablarni tanlash, mavzularni tanlash, moslashtirish va tarjima qilish, testlarni o'tkazish, natijalarni tekshirish jarayoni xalqaro ekspertlar tomonidan to'liq nazorat qilinadi. Tarjimalar tekshirilib, maktablarda xalqaro kuzatuvchilar ishtirok etadilar. Ochiq

turdagi nazorat topshiriqlari ekspert o'qituvchilar tomonidan tekshirilgandan so'ng yana boshqa mutaxassislarni jalb etib, qayta tekshirib, natijalar taqqoslab ko'riladi.

PIRLS tadqiqoti jarayonida ikki turdagi o'qish baholanadi:

- adabiy o'qish tajribasini egallashga qaratilgan o'qish;
- ma'lumotlarni o'zlashtirish va ulardan foydalanish maqsadiga qaratilgan o'qish.

Tadqiqotning konseptual g'oyalari asosan badiiy va ilmiy-ommabop matnlarni o'qish darajasini baholashda 4 turdagi o'qish ko'nikmalari baholanadi. Ta'lim siyosatini va o'quv dasturlarini isloh qilish uchun turli darajadagi ballar bilan bog'liq bo'lgan kompetentsiyalarni tushunish muhimdir (*qarang 2-rasm*).

2-rasm. PIRLS xalqaro baholash dasturiga asosanlan o'qish ko'nikmalari.

Xalqaro baholash dasturida badiiy va ilmiy-ommabop matnlarni o'qish darajasini baholashda mazkur turdagi o'qish ko'nikmalarining amaliy jihati

shundan iboratki, miqdor va sifat ko'rsatkichlari asosida quyidagi baholash tizimidan foydalaniladi:

- javobini tanlashga oid topshiriqlar uchun 1 ball;
- voqea va hodisalarning ketma-ketligiga oid topshiriqlar va qarorlar uchun 1 ball;
- javobi yoziladigan ochiq turdagi konstruktiv xarakterdagi topshiriqlar uchun 1 ball;
- matnning strukturasi, tilga xos xususiyatlari, mazmunini baholash va tahlil qilishning qiyinchilik darajasiga ko'ra 1 balldan 3 ballgacha baholanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ona tili va o'qish savodxonligi darslarida matnni tushunishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ko'p o'quvchilar ba'zi holatlarda beparvo va kam o'qiydilar, ular uchun o'qish zerikarli bo'lib qoladi, buning asosiy sababi: o'qishga bo'lgan qiziqishning umumiy pasayishi, kitoblardan tashqari ko'plab ma'lumot manbalarining mavjudligidir. Ammo ushbu jarayonning asosiy sababi hali ham o'qishni, o'qitishning nomukammalligi, o'quvchilarning o'qish faolligini maqsadli shakllantirish tizimining yo'qligidir.

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning bilimlarini baholashda qo'llangan savol, test va topshiriqlar ularning o'quv materialini qanday o'zlashtirayotganligini aniqlash orqali bilim, ko'nikmalar va malakalarini rivojlantirishga erishiladi. O'quvchilarning savodxonligini aniqlashga qaratilgan xalqaro baholash dasturi doirasida ularning bilim va ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarda qo'llash, fikrlash va ona tilida erkin muloqot qilish qobiliyatlarini aniqlashga qaratiladi. Shu bilan birga, bu hech qanday o'quv dasturini belgilamaydi, targ'ib qilmaydi va umumiy e'tirof etishni taqozo etmaydi.

PISA dasturining nazariy jihatida shundaki, a'zo mamlakatlarni ta'lim siyosatiga oid ma'lumotlar bilan ta'minlash, qarorlar qabul qilishda ularni qo'llab-quvvatlashdan iborat bo'ladi. Tadqiqotning har uch yilda o'tkazilishi mamlakatlarga siyosiy qarorlar va tegishli dasturlarning ta'sirini hisobga olish uchun ma'lumot va tahlillarni ichiga olgan holda o'z vaqtida axborot berish imkoniyatini yaratadi. Jumladan, mamlakatlar bu davr davomida o'z ta'lim tizimida kelajakda erishishi ko'zda tutilgan maqsadlarni aniqlab olishiga imkon beradi.

PISA va PIRLS xalqaro baholash dasturlarini tatbiq qilishda undagi tanlangan matnlar o'quvchilarda to'g'ri o'qish me'yorlarini shakllantiradi hamda ona

tilining o'ziga xos xususiyatlarini, jumladan, o'qigan materialini qaysi darajada tushunganligini bilish imkoniyatini beradi. Matnlarni tanlashda o'quvchining yoshi va psixologik xususiyatlarini inobatga olish tavsiya etiladi.

Mazkur xalqaro baholash dasturlarida kontekstlar ham alohida ahamiyatga ega. Kontekstlar - PISA topshiriqlarining asosi sanaladi. Kontekst - bu hayotiy muammoli vaziyatlar aks etgan topshiriqlar bo'lib, o'z navbatida, ular shaxsiy, mahalliy va milliy (global) darajalarga bo'linadi. Mazkur jihat shaxsiy, mahalliy va global muammolarga doir o'quvchilarning fikrlari o'rganilishi hamda taqqoslanishini ifoda etadi.

PISA topshiriqlari darajalarini aniqlashda topshiriqni bajarish uchun talab etiladigan intellektual fikrlash qobiliyatiga ko'ra ular uchta kognitiv darajaga ajratiladi:

1. Quyi daraja – bir bosqichli amallar;
2. O'rta daraja – hodisalarni tavsiflash;
3. Yuqori daraja – murakkab ma'lumotlarni tahlil qilish.

PIRLS va PISA xalqaro baholash dasturlarini tatbiq qilishda undagi tanlangan matnlar o'quvchilarda ona tilida to'g'ri so'zlashish qoidalarini, muloqotga kirisha olish va o'qish me'yorlarini egalash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qigan materialni qaysi darajada tushunganligini bilish imkoniyatini beradi. Mazkur xalqaro baholash dasturlari ta'limda noan'anaviy o'qitish usullaridan foydalanishni talab etibgina qolmay, darslarning samaradorligini oshiradi hamda quyidagi ta'limiy yutuqlarga erishishni kafolatlaydi:

- o'quvchilarga mustaqil fikrlashni o'rgatish;
- bilimlarni o'zlashtirishga yordam berish;
- darsning samaradorligini oshiradi;
- o'quvchilarning ona tili xususiyatlarini kengroq bilish darajasini kengaytirish;
- tafakkurni rivojlantirish;
- o'quvchilarning matnni tushunish ko'nikmasini shakllantirish;
- ixtiyoriy va ixtiyorsiz xotirani kuchaytirish;
- matn bo'yicha axborotlarni tahlil qilish;
- o'quvchilarni o'z ustida ishlashga erishish.

Pirovardida o'quvchilarda ona tili savodxonligini oshirish va o'qish orqali kommunikativ ko'nikmalarni shakllanishi, muloqotga kirishish hamda nutq madaniyatini rivojlanishiga erishiladi.

Mamlakatlarning rivojlanishi zamonaviy iqtisodiyot talablariga javob beradigan umumta'lim dasturlari va yangi davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqilishiga ko'p

Yuqorida ko'rsatilgan natijalarga maktab o'quvchilarini tafakkur sa'y-harakatlariga o'rgatishda ikkita faoliyatli o'qitish nazariyasi keng qo'llanishga ega bo'ladi: maktab o'quvchilarini intellektual salohiyatini shakllantirish va rivojlantirish nazariyasini ishlab chiqadi. Bu nazariyaning bosh g'oyasi bilimlarni o'zlashtirish o'quvchilar tomonidan faqat ma'lum sa'y-harakatlar tizimi bajarilishi natijasida yuzaga keladi. Ikkinchisi: sa'y-harakat o'z ustida bajarilayotgan predmet bilan funktsional bog'langan, o'z ichiga mazkur predmetni o'zgartirish maqsadini va bunday o'zgartirish vositasini oladi. Bularning barchasi birgalikda shakllantirilayotgan sa'y-harakatning ijro qismini tashkil etadi. Demak, o'quvchilarda oddiy xulosalar bilan birga, matndagi g'oyalar va axborotlarni talqin qilish, uyg'unlashtirish, bog'lay olish ko'nikmalari rivojlanib boradi degan xulosaga kelish mumkin.

Foydalanilagan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish choratadbirlari to'g'risida" 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli Qarori.
2. Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся PISA (Электрон. ресурс). – режим доступа <http://www.centeroko.ru/pisa15/pisa15.html>
3. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. O'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi haqida qo'llanma. –T.:2019.6-7 bet.
4. Результаты международного исследования PISA-2015. (Электрон. ресурс). доступа http://www.centeroko.ru/pisa15/PISA_15_res.htm.
5. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. O'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqot dasturi haqida qo'llanma. –T.:2019.7- bet
Gazeta.uz/oz/2020/09/14/education/
6. M. Ahadov. Kimyo fanidan xalqaro baholash dasturlari PISA va PIRLS: nazariya va amaliyot. Pedagogik ta'lim klasteri: muammo va yechimlar.Konferentsiya materiallari. 2023. 28-bet.

7. Э.Винокурова. PIRLS, TIMSS, PISA – что за исследование, что которых участвуют школьники из Россия. https://mel.fm/ucheba/fakultativ/9058732-all_tests.
8. Гвиздок Л.В. Развитие и оценка функциональной грамотности школьников на основе международных исследований PISA, PIRLS. 2015. [funktsionalnaya_gramotnost.doc](#)